

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Eserlerinde Yer Alan Öğretmen Karakterlerinin Öğretmen Liderliği Bağlamında İncelenmesi

Yasemin USTAOĞLU SEVGİLİ¹

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen

Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-0090-5964>

Aykar TEKİN BOZKURT²

Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-1936-2808>

ÖZ

Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı eserlerinde yer alan öğretmen karakterlerinin, öğretmen liderliği davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Alanyazın incelendiğinde liderliğin gerek okul yöneticileri gerekse öğretmenler için öne çıkan bir olgu olduğu görülmektedir. Lider öğretmenler, kayda değer öğretmenlik deneyimi olan, mesleğinde ve branşında fark yaratabilen ve paydaşlarının saygısını kazanmış kişiler olarak nitelendirilmektedir. Çalışma sürecinde, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı eserleri arasında içinde öğretmen karakteri bulunan; Reşat Nuri Güntekin'in Çalığı ve Acımak, Rıfat Ilgaz'ın Hababam Sınıfı ve Fakir Baykurt'un Onuncu Köy adlı eserleri çalışma grubuna dahil edilmiştir. Bu bağlamda, bu araştırmanın Türk toplumunda ve Türk eğitim sistemi içinde görev yapan öğretmenlerin profillerini tanımak, sergiledikleri lider davranışların yazılı eserlerdeki yansımalarını görebilmek açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Çalışma nitel bir araştırma olarak yürütülmüştür ve doküman incelemesi yöntemine başvurulmuştur. Eserlerde yer alan öğretmen karakterlerinin; kişisel profilleri ve öğretmen liderliğine dair sergiledikleri davranışları incelenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Elde edilen bulgulara dayalı yorumlar yapılmıştır. İncelenen tüm öğretmen karakterlerinin, öğretmen liderliğine ilişkin davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Öğretmen karakterlerinin "öğrencilerin yaşamlarıyla samimiyetle ilgilenme", "mevcut durumu kabul etmek yerine yapabileceklerinin sınırlarını test etme", "karmaşık görevleri etkin bir şekilde organize etme" ve "topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet gösterme" boyutlarında liderlik davranışlarını sıklıkla sergilediği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Öğretmen liderliği, Türk Edebiyatı, Öğretmen liderliği davranışları.

The Leadership Behaviors of Teacher Characters in the Republic Period Turkish Literature

ABSTRACT

This research aims to examine the teacher characters and teacher leadership behaviors in the works of Turkish Literature in the Republican Period. When the literature is examined, it is seen that leadership is a prominent concept for both school administrators and teachers. Leader teachers can be described as people with substantial teaching experience who can make a difference in their profession and have earned the respect of close stakeholders. In the study process, among the works of Turkish Literature in the Republican Period, books that have teacher characters are chosen and included in the study group. These books are; Reşat Nuri Güntekin's 'Çalığı' and 'Acımak', Rıfat Ilgaz's 'Hababam Sınıfı' and Fakir Baykurt's 'Onuncu Köy'. Our analysis would help see the reflections of teacher leadership behaviors in written works and recognize the teacher profiles in Turkish society and the education system. The study was conducted as qualitative research, and the

¹ Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazarın danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezine dayalı olarak üretilmiştir.

¹ Sorumlu Yazar: Öğretmen, yaseminustaoglu42@gmail.com

² Dr. Öğretim Üyesi, aykarbozkurt@gmail.com

document analysis method was used. Profiles of teacher characters and their behaviors towards teacher leadership in the books have been analyzed and presented in tables. Comments are made based on obtained findings. It has been observed that all discussed teacher characters exhibit behaviors related to teacher leadership. It is determined that Teacher leaders exhibit leadership behaviors in "being sincerely interested in their students' lives," "testing the limits of what they can do instead of accepting the current situation," "organizing complex tasks effectively" and "showing tenderness to the community belonging and honor" dimensions.

Keywords: Teacher leadership, Turkish Literature, Teacher leader

Giriş

Toplumsal gelişmelerin yol açtığı değişimler (Stewart & Healey, 1989) insanları birer birey olarak kabul eden yeni bir eğitim anlayışının gerekliliğini ön plana çıkarmıştır (Gutman & Ben-Porath, 2014). Bu gereklilik, bireyin yeteneklerini ve becerilerini kullanarak kendini gerçekleştirebilmesine (Lewis, Sullivan, Stanger & Weiss, 1989; London & Smither, 1999; Rahman, 1993) ve bu yönde bir gelecek hayali oluşturmaya katkı sağlayabilecek liderlik rolünün de önem kazanmasına yol açmıştır (Leithwood & Levin, 2009; Seever, Dormody & Clason, 1995). Liderlik, sosyal hayatın farklı alanlarında ortaya çıkabilmektedir, örneğin politika, askerlik, eğitim, işletmeler, sanat dünyası, medya, vb. söylenebilir (Şişman, 2014, s.2). Alanyazın incelendiğinde, liderliğin gerek okul yöneticileri gerekse öğretmenler için öne çıkan bir olgu olduğu görülmektedir (Lambert, 2003; Muijs & Harris, 2003; Murphy, 2005; Katzenmeyer & Moller, 2001; York-Barr & Duke, 2004). Giderek artan sayıda araştırma (Bogler, 2001; Keung, 2009; Smylie, Conley & Marks, 2002; York-Barr & Duke, 2004) öğretmen liderliğinin eğitim sürecindeki rolünün ve işlevinin okul gelişim sürecine katkı yaptığını ortaya koymaktadır (Carpenter & Sherretz, 2012; Harris, 2005a; Harris & Chapman, 2004; Harris & Muijs, 2002a; Hickey & Harris, 2005b; Smylie ve diğerleri, 2002). Öğretmenlere liderlik görevlerinin verildiği okullarda demokratik okul kültürü daha kolay sağlanmakta ve bu okullarda başarı artışı görülmektedir (Begley & Jahanson, 2003; Harris & Chapman, 2004, Murphy, 2005).

Öğretmen liderliği hakkında alanyazında pek çok tanım ile karşılaşılmaktadır. Öğretmen liderliği, meslektaşlarını değişime teşvik ederek bir başka liderin etkisi olmadan değişim yaratabilme becerisi ve yeteneği olarak ifade edilebilir (Lieberman, 1992). Bu kapsamda, öğretmenlerin liderliği ilgili paydaşlarını zorlayarak değil, onlara rehberlik yaparak etki ettiği belirtilebilir (Harris, 2003a; Harris & Muijs, 2002a). Ayrıca, öğretmen liderliğinin gelişimi, okulların iyileştirilmesinde, öğrenci başarısının artırılmasında, öğretmenlerin uzun süreli görevlerine bağlılığı ve devamlılığının sağlanmasında giderek önemi artan bir faktör olarak görülmektedir (Cosenza, 2015).

Öğretmen liderliği üzerinde olumlu ya da olumsuz yönlü etkili olan pek çok etken literatürde sıralanmaktadır. Öğretmen liderliğini engelleyici faktörlerin varlığından da söz edilebilir (Lashway 1998; Zinn, 1997). "Öğretmenler arası iletişim eksikliği ve uyumsuzluk", "öğretmen liderliği rollerinin belirsizliği", "müdürlerin yönetsel tutumları", "para, zaman ve liderlik eğitimi gibi kaynakların eksikliği" ve "öğretmen liderliğine çok hızlı geçilmeye çalışılması" gibi etkenler öğretmen liderliğini istenmedik yönde etkileyebilir (Harris & Muijs, 2002a, 2002b; Lashway 1998; Murphy, 2007; Zinn, 1997). Bunun yanı sıra, öğretmen liderliğinin oluşmasına katkı sağlayan faktörlerden de söz edilebilir (Lashway 1998; Zinn, 1997). Yapılan araştırmalara göre bunlardan başlıcaları; öğretmenin yetkilerini arttıran okul kültürü ve ikliminin oluşturulması, yönetsel destek sağlanması, meslektaşlar arası yardımlaşma ve öğretmenlerin çevrelerinden gördükleri destek, öğretmenlere istenilen liderlik eğitimlerinin sağlanması, olarak söylenebilir (Harris & Muijs, 2002a, 2002b; Lashway 1998; Murphy, 2007; Zinn, 1997).

Öğretmen liderliği için yönetsel destek başlığı altında istenilen okul kültürünün ve ikliminin oluşabilmesinin önemi göze çarpmaktadır. Bu hususta, okul yönetiminin güçlerini

ve sorumluluklarını geniş bir şekilde okul çalışanlarına dağıtmaları, paydaşlarıyla karar alma güçlerini paylaşmaları, öğretmenlerin kendi komitelerini (zümrelerini) yönetmelerine izin vermeleri, idarecilik yaptığı kişilerin, özellikle öğretmenlerin fikirlerini dikkate almaları, yapılan toplantılarda etkili problem çözme yeteneklerinin olması, öğretmenlere kendi çalışma alanlarının sağlanması, çalışanların işbirliğiyle çalışabilmeleri ve kendi gelişimlerini sağlayabilmeleri için onlara yeterli zamanın tanınması, çalışma şartlarını iyileştirilmesi ve önceden kurdukları çalışma ortamına yeni katılan kişileri sorunsuz bir şekilde en kısa zamanda okul ikliminin bir parçası haline getirmeleri gerektiği söylenebilir (Gigante & Firestone, 2008; Harris, 2005b; Lambert, 2003; Smylie & Denny 1990; York-Barr & Duke, 2004).

Öğretmen liderliği ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, liderlik rolü üstlenen öğretmenler (Katzenmeyer & Moller, 2001) lider öğretmenler olarak da ifade edilmektedir. Lider öğretmenler, kayda değer öğretmenlik deneyimi olan, mesleğinde ve branşında fark yaratabilen ve paydaşlarının saygısını kazanmış kişiler olarak nitelenebilir (York-Barr & Duke, 2004). Bu hususta, öğretmenlerin sergilediği liderlik davranışları ile ilgili olarak; “daha iyi bir dünya için inanç taşıma”, “öğretim, öğrenme ve değerlendirme uygulamalarının özgünlüğü için mücadele etme”, “öğrenme toplumunda kolaylaştırıcı işlev görme”, “okul kültürü ve yapısı içindeki engellerle karşılaşma”, “fikirlere sürdürülebilir eylemlere dönüştürme” ve “başarı kültürünü destekleme” alt başlıklarının altında yirmi üç tane lider öğretmen davranışının belirtildiği görülmektedir (Crowthher, Kaagan, Ferguson & Hann, 2007, akt.Öntaş, 2019, s.300-301).

Tarihte ne kadar geriye gidilirse gidilsin insanı tek başına yaşarken bulmak zordur, tek başına yaşam bir varsayım olarak kabul edilmektedir, Robinson Crousoe ise bir roman kahramanıdır (Güney, 2016, s.379). Edebiyat, insan hayatını yansıtan, özünde insanların duygu ve düşüncelerini yazıya dökmesi olarak tanımlanabilir. Bu yüzden, yazının kendisi kadar eski olduğu söylenebilir. Bilinen en eski yazınların milattan önce 3500 yıllarında Mezopotamya’da Sümerler tarafından yazıldığı bilinmektedir (Özdemir, 1994, s.1-9). Edebiyatın bireyler üzerindeki etkilerinden de söz edilebilir. Edebi eserlerdeki karakterler davranışlarıyla çevrelerine istedik veya istenmedik yönde etki edebilir (Fong, Mullin & Mar, 2013). Alanyazında, bireylerin okudukları edebiyat eserlerinden etkilendiği belirtilmektedir. Edebiyatın kattıkları sayesinde bireyler kendilerini toplumun saygıdeğer bir parçası olarak hissedip bunu etrafındakilere yansıtabilirler (Bhugra, 2003). Bu bakımdan edebiyat eserlerinin hem bireysel hem de toplumsal açıdan hayatımızdaki etkisi ve önemi oldukça büyüktür.

Bu araştırmada Türk Edebiyatı eserleri içerisinde yer alan öğretmen karakterlerinin öğretmen liderliği davranışlarının incelenerek yorumlanması amaçlanmıştır. Eğitim üzerine yapılan bilimsel araştırmalar incelendiğinde, eğitim sistemlerinin temel unsurlarından birinin öğretmenler olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin toplum üzerindeki etkisi sadece eğitim alanıyla sınırlı olmayıp diğer birçok alanda bu etki görülebilir (Harris & Muijs, 2002a; Katzenmeyer & Moller, 2001; Lambert, 2003; Murphy, 2005). Örneğin, sinema, tiyatro, kitap, gibi çeşitli sanat eserlerinde görülebilir (Jarvis, 2012; White & White, 2016). Edebiyat eserleri yazdıkları dönemin toplumsal yapısı ve gelişimi hakkında önemli bilgiler verebilirler (Wolf, Barzillai & Dunne, 2009). Bu sayede iyi kurgulanmış bir romanda yer alan öğretmen karakterlerinin analizi, toplumdaki gelişimlerle birlikte ortaya çıkan liderlik becerilerinin (Harris, 2002b; Muijs & Harris, 2003; Murphy, 2005; Katzenmeyer & Moller, 2001; York-Barr & Duke, 2004) eğitim sistemlerinde ve toplumdaki etkilerinin görülebilmesine (Katzenmeyer & Moller, 2001; Silva, Gimbert & Nolan, 2000) katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, edebiyat eserlerinin kurgusal olsalar bile, içinde buldukları zamanın gerçeklerini yansıtmaya eğiliminde olduklarından bahsedilebilir (Cuma, 2009). Bu sebeple, belirli bir dönemde yer alan edebiyat eserlerindeki öğretmen karakterlerinin, öğretmen liderliği davranışlarının incelenmesinin, öğretmenlik mesleği ve öğretmen liderliği süreçlerinin geçmişten günümüze olan yolculuğunun ve değişiminin incelenmesi

açısından faydalı olacağı söylenebilir. Ayrıca alanyazında yapılan çalışmaların neredeyse tamamının gerçek kişiler üzerinde yapıldığı düşünülürse (Harris, 2003a, 2003b; Harris & Muijs, 2002a, 2002b, Lambert; 2003), bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenen eserlerdeki öğretmen karakterleri ve öğretmen liderliği davranışlarının alanda sayısı az olan özgün bir çalışma olması yönünden alana katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bu bağlamda, bu araştırmanın Türk toplumunda ve Türk eğitim sistemi içinde görev yapan öğretmenlerin liderlik yönlerini tanımak adına, Türk edebiyatındaki yazılı eserlerde geçen öğretmen karakterlerinin profil ve davranışlarını ortaya koyması açısından ve yazılı eserlerdeki yansımalarını görebilmek bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede araştırmanın ana problem cümlesi; “Cumhuriyet dönemi Türk Edebi eserlerinde yer alan öğretmen karakterlerinin öğretmen liderliğine ilişkin sergiledikleri davranışlar nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir ve aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. İncelenen eserlerdeki öğretmen karakterlerinin kişisel profili nasıldır?
2. İncelenen eserler içinde yer alan öğretmen karakterlerin gösterdikleri öğretmen liderliği davranışları nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, nitel modelle yapılmıştır. Nitel araştırma sayısal olmayan verileri toplayan ve onlarla çalışan, topladığı verileri anlamlandırıp yorumlayan bir sosyal araştırma türüdür (Firestone, 1987; Maxwell, 2008). Nitel veriler genellikle röportaj yapma (görüşme), gözlem, belge incelemesi ve basılı materyaller yardımıyla toplanmaktadır (Opdenakker, 2006). Titiz bir sentez süreci ile bir konudaki birincil araştırma raporlarının incelenmesi ile okuyuculara kendi bağlamlarında bilgiler sağlanır (Suri, 2011). Bu çalışmada, nitel araştırmalarda en çok kullanılan yöntemlerden birisi olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistematik bir yöntemdir (Altheide, 2000; Kitto, Chesters & Grbich, 2008).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Türk Edebiyatı içerisinde önemli bir dönem olan Milli Edebiyat dönemi içinde değerlendirilen ‘Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’ kategorisinde yer alan eserlerden amaçlı örnekleme yöntemiyle ölçüte dayalı bir şekilde oluşturulmuştur. Ölçüt örnekleme yöntemi, geniş evren havuzuna sahip örneklemlerin seçilebilmesi için, araştırmalarda incelenmek istenen unsurlar belirlendikten sonra, bu unsurlara sahip olası kaynakların, örneklem evreninden seçilip araştırmaya dahil edilmesini sağlayan bir yöntemdir (Creswell & Poth 2016, s. 117-119; Marshall, 1996). Bu çalışmada çalışma grubunun belirlenmesi için ölçüt olarak “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Eserleri içerisinde öğretmen karakterinin yer alması” kriteri göz önünde bulundurulmuştur. Bu süreçte, bir Eğitim Bilimleri bölümü uzmanı ve bir Türkçe Eğitimi bölümü uzmanından görüş alınmıştır. Çalışma grubunu oluşturan eserler, Reşat Nuri Güntekin’in 1922 yılında yazdığı “Çalıkuşu” ve 1928 yılında yazdığı “Acımak” romanları, Rıfat Ilgaz’ın 1957 yılında yazdığı “Hababam Sınıfı” romanı ve Fakir Baykurt’un 1961 yılında yazdığı “Onuncu Köy” romanı olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada verilerin toplanabilmesi için doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s.188). Çalışma grubunu oluşturan eserlerden; Çalıkuşu romanı A eseri, Hababam Sınıfı romanı B eseri, Onuncu Köy romanı C eseri ve Acımak romanı D eseri şeklinde kodlanmıştır. Bu eserler doküman incelemesinin aşamaları;

dokümanlara ulaşma, özgünlüğü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma (Yıldırım & Şimşek, s.193-201) takip edilerek incelenmiştir. Toplanan verilere dayalı olarak eserlerde yer alan öğretmen karakterlerinin profili ve öğretmen liderliği davranışları bulgular bölümünde sunulmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, doküman incelemesi süreci kapsamında; Yıldırım ve Şimşek (2018, s.197-200)'in doküman inceleme adımlarında belirttiği 'veriyi analiz etme aşamaları' takip edilmiştir. Bu aşamalar: analize konu olan veri setinden örneklem seçme (çalışma grubu seçme), araştırmanın amacına ya da alt probleme dayalı kategori geliştirme, analiz birimini saptama (karakter cinsinden ölçüte dayalı birim seçimi yapılmıştır), sayısallaştırma (niceliksel yazıma yer verme) ve veriyi kullanma (eser isimleri kodlama yapılarak kullanılmıştır) aşamaları izlenmiştir. Ayrıca, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği adına veri toplama ve analiz süreçleri hakkında detaylı açıklama yapılması gereklidir (Yıldırım & Şimşek, 2018, s.261). Araştırma bulgularının uygun bir şekilde sunulması, konuyla ilgili önceden bilinen olguların ortaya konulması ve araştırmanın temel amacından net bir şekilde bahsedilmesi gerekir (Guba & Lincoln, 1994). Bu bağlamda, araştırma sürecine dair izlenen adımlar yukarıda belirtilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın alt sorularına dayalı olarak; incelenen eserler içinde yer alan öğretmen karakterlerinin kişisel profili ve öğretmen karakterlerin gösterdikleri öğretmen liderliği davranışları incelenmiştir ve tablolar yardımıyla bulgular sunulmuştur.

Eserlerdeki Öğretmen Karakterlerinin Kişisel Profillerinin İncelenmesi

"İncelenen eserlerdeki öğretmen karakterlerinin kişisel profili nasıldır?" alt sorusunu yanıtlamak için, çalışma grubunda yer alan A, B, C ve D eserlerinde yer alan öğretmen karakterlerinin kişisel profillerinin incelenmesi yapılmıştır. Eserlerde yer alan karakterlerin profilin özelliklerinin ortaya konularak öğretmen liderliği davranışlarının daha iyi anlaşılması, daha objektif ve daha detaylı yorumlanabilmesi için gerekli olduğu düşünülmüştür. Buna göre, ilk olarak eserlerdeki karakterlerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve sosyal durumuna göre kişisel özellikleri incelenerek Tablo 1. oluşturulmuştur.

Tablo 1. Eserlerdeki öğretmen karakterlerinin kişisel profili

	Değişken	A Eseri	B Eseri	C Eseri	D Eseri
Kişisel Durum	Kadın	X			X
	Erkek		X	X	
Yaş	30 yaş altı	X			X
	30 yaş ve üzeri		X	X	
Eğitimsel Durum	İlkokul mezunu				
	Ortaokul mezunu				
	Lise Mezunu	X			
	Enstitü Mezunu			X	
	Üniversite Mezunu		X		X
	Cana yakın	X			
	Eğlenceli	X			

Sosyal Durum	Neşeli	X			
	Ciddi		X	X	X
	Mesafeli		X	X	X

Tablo 1'e göre, incelenen A, B, C ve D eserlerindeki karakterlerin kişilik özellikleri; cinsiyet, yaş, eğitimsel, ailesel ve sosyal boyutlarda farklılıklar göstermektedirler. Kişisel durum bakımından; A ve D eserindeki öğretmen karakterlerinin cinsiyet özelliği olarak bayan, B ve C eserindeki öğretmenler erkektir. Yaşa göre; A ve D eseri öğretmenleri 30 yaş altı iken, B ve C eseri öğretmenleri 30 yaş ve üzerindedir. Eğitimsel durum bakımından, A öğretmeni lise mezunu iken, C öğretmeni Enstitü mezunu, B ve D öğretmeni üniversite mezunudur.

Tablo 1'den, sosyal durum bakımından öğretmen karakterlerin özellikleri, eserler içinde anlatımlar incelenerek işaretlemeler yapılarak betimlenmiştir. A eserindeki Feride karakteri özellikle romanın başlarında cana yakın, neşeli ve eğlenceli özellikler sergilediği belirlenmiştir. Karakter ile ilgili çıkarımları şu alıntıda gözlemleyebilmek mümkündür:

"Hacı Kalfa, beni tekrar arabaya bindirdikten sonra, derin derin içini çekti, elini göğsüne vurarak: "Tövbe olsun, hani şu ayrılık bana akşamki tekmeden ağır geldi doğrusu!" dedi. Geceki hengâmeyi hatırlatan bu sözler beni bir kere daha güldürdü. Araba yürümeye başlamıştı. O hâlâ arkamdan parmağını sallıyor: "Gülürsün he, gülürsün!" diyordu." (Güntekin, 1922, s. 169-170)

B eserinde Kel Mahmut karakteri, ciddi ve disipline önem veren bir karakter göstermektedir. Bu karakter özellikleri verilen alıntılarda gözlemlenebilir.

"Kel Mahmut'un ne zamandır özlemini çektiğimiz kakkahası çınlattı koridoru." (Ilgaz, 1957 s.166)

"Başını Palamut'un köşesine çevirdi: —İkiniz de bu cumartesi disiplin kuruluna gideceksiniz. Görürsünüz yoklamada adam saklamasını!" Sonra tüm Hababam Sınıfı'na: Kendinize daha akıllı bir mümessil seçin! Dersimiz..." (Ilgaz, 1957 s.48)

C eserindeki öğretmen karakteri ise, ciddi ve etrafındaki insanlarla çok kaynaşmayı sevmeyen, insanlarla mesafeli biri olarak betimlenmiştir. Örnek alıntı aşağıda verilmiştir:

"Haydi haydi!" dedi Öğretmen. "Ben Osman Hafız'ın öğütlerinden bıktığım gibi, bu konudaki tartışmalardan da bıkmışım. Gezelim..." (Baykurt, 1961, s.39)

D eserindeki Zehra Öğretmen, kendisinden beklenmeyecek kadar ciddi, çalışkan, görevini titizlikle yapan mesafeli bir karaktere sahiptir. Örnek bir alıntı ise şu şekildedir;

"Bundan dört sene evvel küçük bir kız minimini bir Darülmuaallimat mezunu olarak buraya gelmiş... İlk zamanlarda çok sıkıntı çekmiş... Fakat meyus olmamış... Şehri kendine vatan mektebi bir aile ocağı yapmış... O kadar gayretle çalışmış ki terakkisine mâni olamamışlar. Daha yirmi beş yaşına gelmeden mektebine başmuallim yapmışlar eline kocaman bir kız mektebini teslim etmişler... Şimdi yirmi dokuz otuz yaşlarında vardır..." (Güntekin, 1928, s.10)

Eserlerdeki Öğretmen Karakterlerinin Gösterdikleri Öğretmen Liderliği Davranışlarının İncelenmesi

"İncelenen eserler içinde yer alan öğretmen karakterlerin gösterdikleri öğretmen liderliği davranışları nelerdir?" alt sorusunu yanıtlamak için, çalışma grubunu oluşturan A, B, C ve D eserlerindeki öğretmen karakterlerinin öğretmen liderliğine ilişkin gösterdikleri davranışlar incelenmiştir. Bu başlık altında, toplanan verilerin kategorileştirilmesi sürecinde; Crowthher, Kaagan, Ferguson ve Hann (2007)'nin öğretmen liderliği davranışları gruplaması (akt. Öntaş, 2019, s.300) göz önünde bulundurularak Tablo 2. oluşturulmuştur.

Tablo 2. Eserlerdeki öğretmen karakterlerinin gösterdikleri öğretmen liderliği davranışları

Öğretmen Liderliği Davranışları	A Eseri	B Eseri	C Eseri	D Eseri
Öğrenciler için pozitif bir geleceği dile getirme	X			
Öğrencilerin yaşamlarıyla samimiyetle ilgilenme	X	X	X	X
Fark yaratmak isteyen profesyoneller olan öğretmen imajına katkı sunma	X		X	X
Yakın toplumun saygısını ve güvenini kazanma	X		X	X
Öğrenci ihtiyaçları ile ilişkilendirilmiş öğrenme deneyimi yaratma		X		
Öğrencilerin geleceğiyle öğretim, öğrenme ve değerlendirme bağı kurma	X			
İnformal öğretim ve öğrenme süreçleriyle derinlemesine kavrayışlar arama		X		
Anlam dünyasını çevreleyen kilit uğraş olarak öğretime değer verme	X		X	X
Okul çapında paylaşılan pedagojik yaklaşımları destekleme				
Karmaşık durumlar hakkında bilinci yükselterek profesyonel öğrenme yaklaşımı gösterme		X	X	
Saygı duyulması gereken bireysel farklılıkları olan özel eğitim gruplarının anlayışlarını kolaylaştırma				
Meslektaş diyalogları ve etkinlikleri dışında yeni fikirler üretme			X	
Mevcut durumu kabul etmek yerine yapabileceklerinin sınırlarını test etme	X	X	X	X
Potansiyel kaynaklarının yardımı ve savunuculuğuyla yöneticilerle ilişki kurma			X	X
Okul içinde ve dışında politik süreçlerle bağlantıya geçme			X	
Özellikle marjinal ve dezavantajlı gruplar ve bireyler için harekete geçme	X		X	
Karmaşık görevleri etkin bir şekilde organize etme	X	X	X	X
Konunun önemini farkında olarak odaklanmayı sürdürme	X	X	X	
Destekleyici bağlantıları geliştirme			X	X
Öncelikleri oluşturarak zaman ve baskıyı yönetme	X		X	
Başkalarının başarı ve takdir elde edebilmesi için fırsatlar yaratma	X	X		X
Bir şeyler yanlış gittiğinde başkalarını suçlamama	X	X		
Topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet geliştirme	X	X	X	X

Tablo 2'e göre, A, B, C ve D eserlerindeki karakterler öğretmen liderliği davranışları bakımından farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Öğretmen liderliği davranışları yönünden her dört eserde de sıklıkla görülen davranış tipleri ise şöyledir; "Öğrencilerin yaşamlarıyla samimiyetle ilgilenme", "Mevcut durumu kabul etmek yerine yapabileceklerinin sınırlarını test etme", "Karmaşık görevleri etkin bir şekilde organize etme", ve "Topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet geliştirme". Bu davranışlara dönük olarak her dört eserdeki öğretmen karakterlerinin öğretmen liderliği davranışı sıklıkla tespit edilmiştir.

Tablo 2’de sunulan öğretmen liderliği davranış tespitlerine yönelik olarak, A, B, C ve D eserlerindeki karakterlerin öğretmen liderliği davranışlarına dair eserlerden alınan örnek alıntılara aşağıda eser sırasıyla yer verilmiştir:

A eserindeki Feride öğretmen karakterinin liderlik davranışı ile ilgili örnek alıntı şu şekildedir:

“Feride Zeyneli’ye gitmeden önce otelde kaldığı son gecede bir asker ve Manastırlı eşinin kavgasına şahit olmuştur. Kendisini boşamaya çalışan eşine ettiği sonucu çıkan kavgada eşinden çokça dayak yiyen Manastırlı kadın hem üzüntüsünden hem de gördüğü şiddetten dolayı sürekli bayılmaya başlamıştır. Bu durumda otelde başka kadın bulunmadığından dolayı Hacı Kalfa, Feride’den kadına yardımcı olmasını istemiştir. Feride hiçbir zorunluluğu ve beklentisi olmadan, vazifesi olmadığı halde Manastırlı kadının iyileşmesine yardımcı olmuştur. Bu sayede hem Hacı Kalfa’yı yüz üstü bırakmamış hem de Manastırlı kadının minnetini kazanmıştır” (Güntekin, 1922, s.169).

A eserindeki verilen bu alıntıdan öğretmen karakterin, “yakın toplumun saygısını ve güvenini kazanma”, “topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet geliştirme” unsurlarını taşıyan liderlik davranışları tespit edilmiş ve tabloda işaretlenmiştir.

“... Bu, her biri en aşağı beş dakika süren bayımlarda kadıncağızın kollarını, vücudunu ovuşturuyor, kızına sürahiden su döktürerek ıslatıyordum. ... Yarabbi, ne çok boya varmış bu yüzde! O kadar su döktüğüm halde, bir türlü bitip tükenmiyordu” (Güntekin, 1922, s.169).

Yukarıdaki A eserindeki alıntıda öğretmen karakterinin; “fark yaratan profesyoneller olan öğretmen imajına katkıda sunma”, “yakın toplumun saygısını ve güvenini kazanma”, “konunun önemini farkında olarak odaklanmayı sürdürme” ve “topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet geliştirme” unsurlarına dönük olarak davranışlar tespit edilmiştir.

B eserindeki Mahmut öğretmen karakterine yönelik örnek alıntılar ise şu şekildedir:

“Hababam sınıfı her zaman olduğu gibi yine bir haytalık peşindedir. 1 Nisan şakası yapabilmek için Mahmut Hoca’ya bir haftadır Tarih çalıştıklarını söyleyecekler ve kendilerine yazılı yoklama yapılmasını isteyeceklerdir.... — “Çocuklar!” dedi. “Bugün ayın kaçı?” Hep birden cevap verdik: —“Nisan’ın biri!” “Yani 1 Nisan!” Elindeki kâğıtları paramparça edip çöp kutusuna attı: —“Hadi, hepimize geçmiş olsun!” İçtenlikle: “Sağ ol!” diye bağırarak arkasından.” (İlgaz, 1957, s.209-216)

B eserindeki verilen bu alıntıdan öğretmen karakterin, “öğretmen liderliğinin öğrencilerin yaşamlarıyla samimiyetle ilgilenme”, “öğrenci ihtiyaçları ile ilişkilendirilmiş öğrenme deneyimi yaratma”, “informal öğretim ve öğrenme süreçleriyle derinlemesine kavrayışlar arama”, “karmaşık görevleri etkin bir şekilde organize etme” unsurlarını içeren liderlik davranışları sergilediği belirlenmiştir.

Ayrıca, B eserindeki Mahmut öğretmen karakterine ait bir diğer alıntı ise şöyledir:

“...—Haklısınız efendim! Kel Mahmut’un kopya hakkında “İçtihat kararı”ydı bu. Hemen geçirdik deftere: “Kopya demek, öğretmeni enayi yerine koyup herhangi yazılı bir şeyden, meselâ defterden, kâğıttan, kitaptan, derste öğretmenin gözü önünde, gözünün içine baka baka soru kâğıtlarına geçirmek demektir. Bunun dışında yapılan kâğıda geçirmeler asla kopya değildir” (İlgaz, 1957, s.397-406)

B eserindeki bu alıntıda Mahmut hoca karakterinin; “öğrenci ihtiyaçları ile ilişkilendirilmiş öğrenme deneyimi sunma”, “informal öğretim ve öğrenme süreçleriyle derinlemesine kavrayışlar arama”, “mevcut durumu kabul etmek yerine yapabileceklerinin sınırlarını test etme”, “başkalarının başarı ve takdir elde edebilmesi için fırsatlar yaratma”, “bir şeyler yanlış gittiğinde başkalarını suçlamama” ve “topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet geliştirme” liderlik davranışlarını sergilediği belirlenmiştir.

C eserindeki tüm roman boyunca adı geçmeyen öğretmen karakterinin çalıştığı köyde sergilediği öğretmen liderliği davranışına ilişkin örnek alıntılar şu şekildedir:

“... Biz Osman Hafız'a çok dedik; dinlemedi. Bu kez dinleyeceğine nasıl inanalım?” Öğretmen, —“Mührünü basalım” dedi. “Bir daha sürerse, temelli geri atalım...” Hafız'ın yüzüne baktılar. “Eller sürmesin, ben de sürmem!” Muhtar kızdı. —“Gördün mü Öğretmen Efendi?” Altıparmak, “Yahu Hafız, deli gibisin! Eller sürse bile ben sürmem deyiver de , bitsin şu iş yahu!...” dedi. “Sürmem, peki!” (Baykurt, 1961, s.61-62)

C eserindeki verilen bu alıntıdan öğretmen karakterin, “fark yaratmak isteyen profesyoneller olan öğretmen imajına katkı sunma”, “karmaşık durumlar hakkında bilinci yükselterek profesyonel öğrenme yaklaşımı gösterme”, “karmaşık görevleri etkin bir şekilde organize etme”, “konunun öneminin farkında olarak odaklanmayı sürdürme”, “destekleyici bağlantıları geliştirme” ve “öncelikleri oluşturarak zaman ve baskıyı yönetme” gibi unsurlarını taşıyan liderlik davranışları gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca, C eserindeki öğretmen karakterine yönelik aşağıdaki alıntıdan da bazı liderlik davranışları belirlenmiştir.

“...—Ah Usta'm! Benim de yüreğimi yakan bu ya! Neden haklarını hak etmeye çalışmıyorlar? Sana onun da cevabını vereyim: Orası karanlık bilmece! ... “Böyle gelmiş olabilir. İsterseniz böyle gitmez... “Ne yapalım yani? Avukat tutup dava mı açalım!” “Öyle olacaksa öyle; öyle olmayacaksa başka türlü...” (Baykurt, 1961, s.221-222)

Bu alıntıda C eserindeki Demirci usta lakabıyla öğretmen karakterinin, “fark yaratmak isteyen profesyoneller olan öğretmen imajına katkı sunma”, “yakın toplumun saygısını ve güvenini kazanma”, “potansiyel kaynaklarının yardımı ve savunuculuğuyla yöneticilerle ilişki kurma”, “okul içinde ve dışında politik süreçlerle bağlantıya geçme”, “özellikle marjinal ve dezavantajlı gruplar ve bireyler için harekete geçme”, “mevcut durumu kabul etmek yerine yapabileceklerinin sınırlarını test etme”, “konunun öneminin farkında olarak odaklanmayı sürdürme” ve “topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet geliştirme” liderlik davranışlarına dair unsurlar sergilediği belirlenmiştir.

D eserindeki Zehra öğretmen karakterinin öğretmen liderliği davranışına yönelik örnek alıntısı ise şu şekildedir:

— “Evvelâ Zehra'nın mektebinden başlayacağız”, “İntihap dairenizde göreceğiniz en iyi müessese bu mekteptir. Halk mektebin asıl ismini unutmuştur.” “Zehra Abla Mektebi” diye tanır. Hatta kâtiplerimiz bile bazen şaşırırlar resmî evrakta “Zehra Abla Mektebi” diye yazarlar. Geçenlerde bir çeşme başında iki kadın konuşuyordu. Birisi: “Ben çocuğumu Maarif mekteplerine vermem... Zehra Ablanın mektebinde okutacağım!” diyordu. Mebus gülmeye başladı: — “Çok garip... Bu Zehra Abla size karşı âdeta istiklâl ilân etmiş vaziyette...” — Keşke bütün mekteplerimizi Zehra hocalara teslim etsek de bizim hiç işimiz kalmasa...” (Güntekin, 1928, s.5)

D eserindeki verilen bu alıntıdan Zehra öğretmen karakterinin, “fark yaratmak isteyen profesyoneller olan öğretmen imajına katkı sunma”, “yakın toplumun saygısını ve güvenini kazanma”, “anlam dünyasını çevreleyen kilit uğraş olarak öğretime değer verme”, “mevcut durumu kabul etmek yerine yapabileceklerinin sınırlarını test etme” ve “karmaşık görevleri etkin bir şekilde organize etme” unsurlarını taşıyan liderlik davranışları gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 2'den öğretmen liderliği davranışları yönünden her dört eserde de en az görülen liderlik davranış şekilleri ise; “öğrenciler için pozitif bir geleceği dile getirme”, “informal öğretim ve öğrenme süreçleriyle derinlemesine kavrayışlar arama”, “meslektaş diyalogları ve etkinlikleri dışında yeni fikirler üretme” ve “okul içinde ve dışında politik süreçlerle bağlantıya geçme” davranışları olarak belirlenmiştir. Öğretmen liderliği davranışlarından; “okul çapında paylaşılan pedagojik yaklaşımları destekleme” ve “saygı duyulması gereken bireysel farklılıkları olan özel eğitim gruplarının anlayışlarını kolaylaştırma” davranışları açısından ise eserlerdeki öğretmen karakterlerinde bu yönde davranışlar tespit edilmemiştir.

Tablo 2 detaylı olarak incelendiğinde, A eserindeki öğretmen karakteri, “öğrenciler için pozitif bir geleceği dile getirme” ve “öğrencilerin geleceğiyle öğretim, öğrenme ve değerlendirme bağı kurma” davranışlarını sergilediği görülmektedir. A, C ve D eserlerindeki

öğretmen karakterleri, “fark yaratmak isteyen profesyoneller olarak öğretmen imajına katkı sunma”, “yakın toplumun saygısını ve güvenini kazanma” ve “anlam dünyasını çevreleyen kilit uğraş olarak öğretime değer verme” davranışlarını sergileme bakımından benzerlik göstermektedir. Lider öğretmenliğe ilişkin; “öğrenci ihtiyaçları ile ilişkilendirilmiş öğrenme deneyimi yaratma” ve “informal öğretim ve öğrenme süreçleriyle derinlemesine kavrayışlar arama” davranışı sadece B eserindeki öğretmen karakterinde belirlenmiştir. A, B ve C eserlerindeki öğretmen karakterlerinde; “konunun öneminin farkında olarak odaklanmayı sürdürme” davranışı ortak olarak bulunmaktadır. “Başkalarının başarı ve takdir elde edebilmesi için fırsatlar yaratma” davranışı A, B ve D eserlerindeki öğretmen karakterlerinde ortak olarak sergilenmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın birinci alt problemi kapsamında, incelenen eserlerdeki öğretmen karakterlerinin kişisel profillerinde farklılıklar gözlenmiştir. Eserlerde, ikisi kadın ve ikisi erkek olmak üzere dört öğretmen karakteri yer almaktadır. İncelenen eserlerdeki kadın öğretmen karakterleri 30 yaşın altında iken, erkek öğretmen karakterleri 30 yaş üstündedir. İncelenen eserlerdeki tüm öğretmenler, en azından lise mezunlardır. Enstitü mezunu olan tek karakter C eserindedir. Üniversite okumayan tek karakter A eserindeki Feride’dir. İncelenen eserlerde, sadece A eserindeki Feride karakteri cana yakın, eğlenceli ve neşeli sosyal özellikler göstermektedir. B, C ve D eserlerindeki öğretmen karakterleri daha ciddi ve mesafeli sosyal özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir.

İkinci alt problem kapsamında, incelenen eserlerdeki öğretmen karakterlerinin öğretmen liderliği davranış sergilemelerine ilişkin bulgular saptanmıştır. Eserlerdeki öğretmen karakterlerinin, öğretmen liderliği bakımından birden fazla davranışı sergiledikleri ve bu davranışlarda bazı benzerliklerin olduğu belirlenmiştir. Eserlerdeki tüm öğretmen karakterlerinin, öğretmen liderliği davranışlarından; “öğrencilerin yaşamlarıyla samimiyetle ilgilenme”, “mevcut durumu kabul etmek yerine yapabileceklerinin sınırlarını test etme”, “karmaşık görevleri etkin bir şekilde organize etme” ve “topluluk aidiyeti ve onuru için hassasiyet gösterme” boyutları altında davranışı sıklıkla gösterdiği tespit edilmiştir. Öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği özelliklerle ilgili olarak Kıroğlu (2018, s.361) da; öğretmenlerin öğrencilerini düşünmeyi öğretebilme ve ezberden ziyade öğrenmelerini geliştirmenin önemi üzerinde durmuştur ve öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmenin ve onların potansiyellerini ortaya koymalarına destek olmanın gerekliliğini belirtmiştir.

İkinci alt problem kapsamında, incelenen eserlerdeki öğretmen karakterlerinin öğretmen liderliği davranışlarından; “okul çapında paylaşılan pedagojik yaklaşımları destekleme” ve “saygı duyulması gereken bireysel farklılıkları olan özel eğitim gruplarının anlayışlarını kolaylaştırma” boyutlarında davranış tespit edilmemiştir. Bu davranışlara ilişkin tespitlerin olmamasının nedeni, incelenen edebi eserlerin (A, B, C, D) yazım dönemi itibarıyla (1922, 1928, 1957 ve 1961 yılları) düşünüldüğünde, bu unsurlara yönelik eğitimdeki önem, gelişim ve ilginin günümüzde daha çok artması ve özellikle eğitimdeki yeni yaklaşımlar çerçevesinde, farkındalığın daha yükselmesi şeklinde yorumlanabilir. Günümüz eğitim anlayışlarında özellikle pragmatizm akımının etkisi oldukça büyüktür. Pragmatik eğitim anlayışında öğretim sürecinde bireysel farklılıklar dikkate alınmaktadır (Bilhan, 1991). Pragmatizmin önde gelen temsilcisi John Dewey (1859-1952)’dir (Güçlü, 2019:103). Dewey öncesi eğitimde hakim anlayışa göre eğitimin merkezinde çocuğun dışındaki öğeler (öğretmen, kitap, vb.) yer almakta iken, Dewey’in eğitim sistemindeki düşünceleri ile birlikte eğitim sistemlerinin merkezi çocuğun bizzat kendisi olmuştur (Bender, 2005).

Yapılan bu çalışma ile incelenen edebi eserler bağlamında, öğretmen liderliği davranışlarının temellerinin Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarında da görüldüğü ve okuyuculara da bu yönde örnekler sunulduğu belirlenmiştir. Alanyazında ‘öğretmen liderliği’

kavramı üzerine yapılan araştırmalarda ortaya koyulan davranış betimlemeleri incelendiğinde (Lashway, 1998; Lieberman, 1992), bu davranışların ismi incelenen eserlerde özel olarak ‘öğretmen liderliği davranışı’ olarak nitelendirilmese de alan yazın ile benzerlikler gösterdiği tespit edilmiştir. Böylece öğretmen liderliği kavramının aslında öğretmenlik mesleğinin doğasında var olan temel bir davranış yönü olduğu söylenebilir. Yılmaz (2015) da eğitimde değişim süreçlerinin yaşandığı günümüzde, öğretmenlerin bu süreçte öğrencileri bir arada tutabilme, onlarda heyecan ve istek uyandırma ve geleceğe dönük farklı açılımlar sağlayabilme davranışlarını yapılması gereken temel eylemler şeklinde belirlemiştir ve bu adımların liderlik özellikleri taşıyan öğretmenleri nitelendiğini ifade etmiştir. Buna göre, öğretmenlerin liderlik davranışları göstermesinin öğretmenlik süreci açısından önemli bir değişken olduğu ifade edilebilir. Şekerci ve Karataş (2020)’ın çalışmaları sonucunda katılımcı öğretmen görüşlerine göre katılımcıların öğretmen liderliği eğitim programlarını beğendikleri ve meslektaşlarına tavsiye ettiğini ifade ederek, öğretmenlerin bu yöndeki liderlik eğitimlerine yönelik olumlu ilgilerini ortaya koymuştur.

Yapılan çalışma sonucunda incelenen eserlerdeki öğretmen karakterlerinin diğer paydaşlarla olan etkileşimlerinin liderlik becerilerine olan olumlu yansıması da görülebilmektedir. Lambert’e (2003) göre paydaşlarıyla etkileşim içinde olan öğretmenler, liderlik becerilerini geliştirmekte daha verimli olmaktadır. Bu bağlamda, paydaşlarıyla etkileşim olanağı kısıtlı olan karakterlerin bu süreçte karşılaştığı zorluklarda ortaya çıkabilmektedir. Liderlik rollerinin benimsenmesi için, gerekli becerileri geliştirmeye yönelik daha sistematik bir yaklaşımla sürece yaklaşılması yardımcı olabilir ki bir öğretmenin, resmi bir liderlik pozisyonu alsın ya da almasın, bu becerileri kazanması, sınıftaki performansını artırmaya hizmet edebilir, ve bu hususta öğretmen destek programlarının oluşturulması, okul merkezli karar verme uygulamalarının yaygınlaştırılması ve kariyer boyu mesleki gelişim programlarının düzenlenmesi öne çıkan önerilerdir (Gehrke, 1991).

Alanyazıda öğretmen liderliğini engelleyici nitelikteki unsurlardan (zorluk oluşturan faktörler) bahsedilmektedir. İncelenen bu dört eserde bazı örnek olaylardaki yazımlarda karakterler bağlamında tespit edilen bazı unsurların; “öğretmenler arası iletişim eksikliği ve uyumsuzluk”, “öğretmen liderliği rollerinin belirsizliği”, “kaynakların eksikliği” gibi (Harris & Muijs, 2002a, 2002b; Muijs & Harris, 2003) öğretmen liderliği davranışlarını engelleyen unsurlar şeklinde alan yazıda tartışıldığı görülmektedir. Can (2006)’ın çalışmasına göre öğretmen liderliğini engelleyen başlıca unsurlar okul kültürü, yönetici müdür yaklaşımı ve mesleki yetiştirme süreçleri ile ilgili ortaya çıkabilmektedir, ayrıca katılımcı öğretmenler okul müdürünün kendilerini bu konuda güdülemesini ve destekleyici ortam sunmasını önemsemektedirler. Bu bağlamda, okullarda öğretmen liderliği davranışlarının gelişiminde okul yönetiminin yaklaşımının oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Bu çalışma sonucunda, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nda içinde öğretmen karakterlerin olduğu romanlar içerisinde ölçüt örnekleme yöntemi ile seçilen A, B, C ve D eserlerinin incelenmesinden ortaya çıkan bulgular göz önüne alındığında, alandaki uygulayıcılar ve politika yapıcılara yönelik, yeni araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için bazı öneriler şu şekilde sıralanmıştır:

- İncelenen eserlerde öğretmen karakterlerinin diğer paydaşlarla olan etkileşimlerinin liderlik becerilerine olan olumlu yansıması göz önünde bulundurularak, okulun diğer paydaşlarla işbirliği içinde olacağı etkinlik, projeler, vb. çalışmalarının artırılması önerilmektedir.
- Okul yöneticilerinin öğretmen liderliğinin, kurum kültürünün bir parçası haline getirmesi adına; meslektaşlar arası örnek davranışların paylaşımını oluşturma süreçlerine önem vermeleri önerilmektedir.
- Öğretmen liderliğinin geçmişten günümüze artan önemi bağlamında, okullarda okul yöneticilerinin öğretmenlere, özellikle sınıflarında liderliklerini geliştirme hususunda ve liderlik yapabilecekleri uygun okul ortamı sağlama çalışmalarına (öğretmenler arası etkin

iletişim ve etkileşimi artırma, karar verme süreçlerine öğretmenlerin katılımını destekleme, öğretmenlerin kendilerini geliştireceği liderlik programlarına, ilgili hizmet içi eğitimlere katılımlarını teşvik etme, gibi) yer vermesi önerilmektedir.

- Öğretmen yetiştirmekle görevli eğitim kurumlarında, öğretmen yetiştirme programları ve özellikle sınıf yönetimi dersi bağlamında verilen eğitimlerde; öğretmen liderliğinin içeriğini tanıtıcı ve uygulamaya dönük programların hazırlanması ya da mevcut programlara bu yönde etkinliklerin eklenmesi, eğitim kurumlarında istendik yönde başarının artırılması adına önerilmektedir.
- Öğretmenlerin mesleki gelişimine dair yapılacak yeni çalışmalarda, öğretmen liderliğinin daha detaylı olarak nitel ve nicel metotlar ile incelenmesi önerilmektedir.
- Öğretmen liderliğinin, toplumlarda, geçmişten bu yana gelişimini irdelemek, eğitim bilimlerindeki yerinin anlaşılabilmesi ve öğretmenlerin liderlik becerilerinin gelişimine katkıda bulunmak bakımından, edebiyat eserlerindeki öğretmen karakterlerini inceleyecek dokümanal analiz çalışmalarının sayılarının artırılması önerilmektedir.
- Araştırmacıların; akademik olarak ortaya konulan öğretmen liderliği davranışlarının, edebi eserlerde yer alan lider öğretmen karakterlerin davranışlarıyla ne derece örtüştüğünü detaylı şekilde inceleme amaçlı bu tarz çalışmaların sayısını arttırmaları, alanyazında edebiyatla eğitimin birlikte ele alındığı yeni bir inceleme alanı oluşturulabilmesi adına önerilmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Yazar Katkı Beyanı: Birinci Yazar: %50, İkinci Yazar: %50.

Araştırma Yayın Etiği: : Bu çalışmanın hazırlanma ve yazım sürecinde “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayım ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA/ REFERENCES

- Altheide, D. L. (2000). Tracking discourse and qualitative document analysis. *Poetics*, 27(4), 287-299.
- Baykurt, F. (2016). *Onuncu Köy* (8.baskı), İstanbul:Litaratür Yayınları
- Begley, P. T. & Johansson, O. (2003). New expectations for democratic school leadership in a global community. The ethical dimensions of school leadership. *Kluwer Academic*, The Netherlands, pp. xv-xviii.
- Bender, M. T. (2005). John Dewey'nin eğitime bakışı üzerine yeni bir yorum. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 13-19. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/59536/856330>.
- Bhugra, D. (2003). Using film and literature for cultural competence training. *Psychiatric Bulletin*, 27(11), 427-428.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Bogler, R. (2001). The influence of leadership style on teacher job satisfaction. *Educational Administration Quarterly*, 37(5), 662-683.
- Bush, T. (2007). Educational leadership and management: Theory, policy and practice. *South African Journal of Education*, 27(3), 391-406.
- Can, N. (2006). Öğretmen liderliği ve engelleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 137-161.

- Carpenter, B. D. ve Sherretz, C. E. (2012). Professional development school partnerships: An instrument for teacher leadership. *School-University Partnerships*, 5(1), 89-101.
- Cosenza, M. N. (2015). Defining teacher leadership: affirming the teacher leader model standards. *Issues in Teacher Education*, 24(2), 79-99.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications.
- Cuma, A. (2009). Edebiyat sosyolojisi ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi sanat ve bilimin sınır ötesi etkileşimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 81-94.
- Firestone, W. A. (1987). Meaning in method: The rhetoric of quantitative and qualitative research. *Educational Researcher*, 16(7), 16-21.
- Fong, K., Mullin, J. B. & Mar, R. A. (2013). What you read matters: The role of fiction genre in predicting interpersonal sensitivity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 7(4), 370.
- Gehrke, N. (1991). Developing teachers' leadership skills. *ERIC Clearinghouse on Teacher Education*. Erişim adresi: <http://www.vtaide.com/png/ERIC/Teacher-Leadership.htm>
- Gigante, N. A. & Firestone, W. A. (2008). Administrative support and teacher leadership in schools implementing reform. *Journal of Educational Administration*, 46(3), 302-331.
- Gutmann, A. & Ben-Porath, S. (2014). Democratic education. *The encyclopedia of political thought*, Gibbons, M.T., Ed. John Wiley & Sons: New York 863-875.
- Güçlü, M. (2019). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güntekin, R. N. (1922) *Acımak*. İstanbul: İnkilap Yayınları.
- Güntekin, R. N. (1928). *Çalığışu*. İstanbul: İnkilap Yayınları.
- Güney, S. (2016). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Harris, A. (2003a). Teacher leadership as distributed leadership: heresy, fantasy or possibility?. *School Leadership & Management*, 23(3), 313-324. <https://doi.org/10.1080/1363243032000112801>.
- Harris, A. (2003b). Distributed leadership in schools: leading or misleading?. *Management in Education*, 16(5), 10-13. <https://doi.org/10.1177/089202060301600504>.
- Harris, A. (2005a). Teacher leadership: More than just a feel-good factor?. *Leadership and Policy in Schools*, 4(3), 201-219. <https://doi.org/10.1080/15700760500244777>.
- Harris, A. (2005b). Reflections on distributed leadership. *Management in Education*, 19(2), 10-12. <https://doi.org/10.1177/08920206050190020301>
- Harris, A. & Chapman, C. (2004). Democratic leadership for school improvement in challenging contexts. *Democratic Learning: The challenge to school effectiveness*, 164-178.
- Harris, A. & Muijs, D. (2002a). *Teacher leadership: Principles and practice*. National College for School Leadership.
- Harris, A. & Muijs, D. (2002b). *Teacher leadership: A review of research*. National College for School Leadership.
- Heck, R. H. & Hallinger, P. (2005). The study of educational leadership and management: where does the field stand today?. *Educational Management Administration & Leadership*, 33(2), 229-244. <https://doi.org/10.1177/1741143205051055>.

- Ilgaz, R. (1957). *Hababam Sinifi*, İstanbul:Çınar Yayınları, (Baskı: 55; 2019).
- Jarvis, C. (2012). *Fiction and film and transformative learning*. The Handbook of Transformative Learning: Theory, Research, And Practice, 486-502.
- Katzenmeyer M. & Moller G. (2001) *Awakening the sleeping giant. helping teachers develop as leaders*, Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Keung, C. C. (2009). Revitalizing teacher leadership via bureaucratic-professional practices: A structural equation model. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 18(2), 283-295.
- Kıroğlu, K. (2018). Bir meslek olarak öğretmenlik. İçinde. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Edi.), *Eğitime Giriş*, (ss.357-386). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Lambert, L. (2003). Leadership redefined: an evocative context for teacher leadership, *School Leadership & Management*, 23(4), 421-430. <https://doi.org/10.1080/1363243032000150953>.
- Lashway, L. (1998). Teacher leadership. *Research Roundup*, 14(3), n3. <https://eric.ed.gov/?id=ED419265>.
- Leithwood, K., & Levin, B. (2009). Understanding and assessing the impact of leadership development. In International handbook on the preparation and development of school leaders (pp. 298-318). Routledge.
- Lewis, M., Sullivan, M. W., Stanger, C. & Weiss, M. (1989). Self development and self-conscious emotions. *Child Development*, 60(1), 146-156. <https://doi.org/10.2307/1131080>.
- Lieberman, A. (1992). Teacher leadership: What are we learning. Teachers as leaders: Evolving roles, 159-165. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED347631.pdf#page=152>.
- London, M. & Smither, J. W. (1999). Empowered self-development and continuous learning. Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, *The University Of Michigan and in Alliance with The Society of Human Resources Management*, 38(1), 3-15.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522-526. <https://doi.org/10.1093/fampra/13.6.522>.
- Maxwell, J. A. (2008). *Designing a qualitative study*. The SAGE handbook of applied social research methods, 2, 214-253.
- Muijs, D. & Harris, A. (2003). Teacher leadership—Improvement through empowerment? An overview of the literature. *Educational Management & Administration*, 31(4), 437-448. <https://doi.org/10.1177/0263211X030314007>
- Murphy J., (2005). *Connecting teacher leadership and school improvement*, Corwin Press.
- Murphy, J. (2007). *Teacher leadership: Barriers and supports*. In International handbook of school effectiveness and improvement (pp. 681-706). Springer, Dordrecht. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4020-5747-2_37.
- Opdenakker, R. (2006). Advantages and disadvantages of four interview techniques in qualitative research. In Forum qualitative sozialforschung/forum: Qualitative social research (Vol. 7, No. 4). <https://doi.org/10.17169/fqs-7.4.175>.
- Öntaş, T. (2019). Öğretmen liderliği. İçinde S. Demirdağ (Edi.), *Sınıf Yönetimi*, 2. baskı (ss. 292-309). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özdemir, E. (1994). *Türk ve Dünya Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Rahman, M. A. (1993). People's self-development. *Perspectives on Participatory Action Research*, 315-335.
- Seevers, B. S., Dormody, T. J. & Clason, D. L. (1995). Developing a scale to research and evaluate youth leadership life skills development. *Journal of Agricultural Education*, 36(2), 28-34

- Silva, D. Y., Gimbert, B. & Nolan, J. (2000). Sliding the doors: Locking and unlocking possibilities for teacher leadership. *Teachers College Record*, 102(4), 779-804
- Smylie, M. A. & Denny, J. W. (1990). Teacher leadership: Tensions and ambiguities in organizational perspective. *Educational Administration Quarterly*, 26(3), 235-259. <https://doi.org/10.1177/0013161X90026003003>.
- Smylie, M. A. Conley, S., & Marks, H. M. (2002). *Exploring new approaches to teacher leadership for school improvement*. Yearbook of the National Society for the Study of Education, 101(1), 162-188.
- Stewart, A. J. & Healy, J. M. (1989). Linking individual development and social changes. *American Psychologist*, 44(1), 30.
- Suri, H. (2011). Purposeful sampling in qualitative research synthesis. *Qualitative Research Journal*, 11(2), 63-75. <https://doi.org/10.3316/QRJ1102063>.
- Şekerci, R., & Karataş, S. (2020). Öğretmen lideliği eğitim programına katılan yaygın eğitim kurumları usta öğretici ve öğretmenlerinin program hakkındaki görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (53), 317-335.
- Şişman, M. (2014). *Öğretim Liderliği*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- White, A. M. & White, B. (2016). Fantastic Teachers and Where to Find Them: Professional Development Through YA Literature. *Language Arts Journal of Michigan*, 31(2), 4.
- Wolf, M., Barzillai, M. & Dunne, J. (2009). *The importance of deep reading*. Challenging the whole child: reflections on best practices in learning, Teaching, And Leadership, 130, 21.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2015). Bir meslek olarak öğretmenlik. İçinde E. Karip (Edi.), *Eğitim Bilimine Giriş* (ss. 364-380). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- York-Barr, J. & Duke, K. (2004). What do we know about teacher leadership? Findings from two decades of scholarship. *Review of Educational Research*, 74 (3), 255-316. <https://doi.org/10.3102/00346543074003255>.
- Zinn, L. F. (1997). *Supports and barriers to teacher leadership: Reports of teacher leaders*. University of Northern Colorado.

Extended Summary

Purpose

This research aimed to analyze the leadership behaviors and qualifications of the teacher characters in the works of Republican Period Turkish Literature. Although most literature on leadership concerns the leadership behaviors of administrators (Bush, 2007; Heck & Hallinger, 2005), it is a critical phenomenon in terms of teachers and educational research (Harris & Muijs, 2002a; Lambert, 2003; Muijs & Harris, 2003; Murphy, 2005; Katzenmeyer & Moller, 2001). In the literature, teacher leadership is characterized by professional achievement, being a role model, being openness to innovation and change, being a leader even out of school, and exhibiting teacher leadership behaviors. Several factors have positive and negative effects on teacher leadership. For example, "school culture and climate that promotes teacher authority," "administrative support," and "collaboration among colleagues" have positive effects on teacher leadership. However, "lack of communication and incompatibility among teachers" and "ambiguity of teacher leadership roles" have negative impacts on teacher leadership (Lashway 1998; Zinn, 1997).

Leader teachers can be described as people with substantial teaching experience who can make a difference in their profession and have earned the respect of close stakeholders (York-Barr & Duke, 2004). In the literature, there are 23 teacher leadership behaviors listed under the sub-headings of "believing in a better world," "seeking authenticity in teaching, learning and assessment practices," "acting as a facilitator in a learning society," and "coping with barriers in school culture and structure," "transforming ideas into sustainable models" and "supporting the achievement culture " (Crowthher, Kaagan, Ferguson & Hann, 2007, cited in Öntaş, 2019, pp.300-301).

Literary works influence individuals. Thanks to the contributions of literature, they can feel and act like a respectable member of society (Bhugra, 2003). In this sense, literary works are of great importance and impact our lives individually and socially. This research aimed to analyze the leadership behaviors of teacher characters in Turkish Literature works.

Our analysis would help see the reflections of teacher leadership behaviors in written works and recognize the teacher profiles in Turkish society and the education system. The main problem statement of the research is, "What kind of leadership behaviors do the teacher characters in the Republic Period Turkish Literature exhibit?"

Method

This research was conducted with a qualitative approach, a social research technique that collects and interprets non-numerical data (Firestone, 1987; Maxwell, 2008). The study group was selected from the works in the category of "Republic Period Turkish Literature," also known as the National Literature Period, using a purposeful sampling method and criterion sampling technique. The data were collected using the document analysis method. The literary works included the novel "Çalıkuşu," which was coded "A," the novel "Hababam Sınıfı" coded as "B," the novel "Onuncu Köy" coded as "C," and the novel "Acımak" coded as "D." The data regarding the leadership profiles and behaviors of the teacher characters in the given works were examined following the document analysis stages of *accessing the documents, checking the authenticity, interpreting the documents, analyzing the data and using the data* (Yıldırım & Şimşek, p.193-201). The findings were shown in tables, and comments were made accordingly.

Results

The characters' personality traits in works A, B, C, and D varied by gender, age, education status, and family and social factors. For example, the teacher characters in works A and D were female, while those in B and C were male. Similarly, the teacher characters in the A and D were under 30 years old, while those in B and C were 30 and older. The teacher in A was a high school graduate; the teacher in C was an education institute graduate, and the teachers in B and D were university graduates.

All the teacher characters we examined exhibited leadership behaviors, especially in the dimensions of "being sincerely interested in students' lives," "testing and challenging their limits instead of accepting the given circumstances," "organizing complex tasks effectively," and "respecting the sense of community belonging and honor." Kıroğlu (2018, p.361) also emphasized teachers' critical roles in teaching students to reason and improve their learning rather than memorize.

Among the teacher leadership behaviors observed in the given literary works, "supporting pedagogical approaches" and "helping the special groups with individual differences and needs" are the least exhibited behaviors. The lack of sensitivity regarding the importance of pedagogy or supporting the students with special needs stemmed from the fact that the given works were written long ago (1922, 1928, 1957, and 1961) when they were not dealt with and discussed well. Especially with the incredible impact of the pragmatism

movement on educational understanding, such considerations have gained importance today. Individual differences are considered in the pragmatic educational approach (Bilhan, 1991).

Conclusion and implications

In light of the findings, we recommend that teachers receive teacher leadership training and that school administrators create a cooperative and sharing environment for teachers to improve their leadership skills. Besides, teacher training institutions can organize leadership training programs, workshops, and booklets. Future qualitative and quantitative studies can focus on classroom management and the professional development of teachers. More documentary analysis studies can address the teacher characters in literary works. Researchers can also examine whether teacher leadership behaviors overlap with the behaviors of teacher characters in literary works in detail.